

A neighborhood effects, avagy szomszédsági hatások az oktatásban

A társadalmi struktúrák, interakciók és környezeti tényezők komplex kölcsönhatásáról nyújthat bővebb ismereteket a „neighborhood effects”, avagy a szomszédsági hatások vizsgálata. Az amerikai gyökerű fogalom napjainkban nemzetközi érdekltségnek örvend az oktatásban azonosítható hatásaiban is. Ha a koncepciót az oktatás világába interpretáljuk, akkor a megnevezés azt sugallja, hogy a tanuló lakókönyezete, szomszédsága és annak közössége hatással van az egyén tanulási eredményességére.

Bevezetés

A *neighborhood effects*, avagy a szomszédsági hatások koncepciója számos nemzetközi tanulmányban megjelenik a környezet és a társadalmi fejlődés kapcsolatának elemzése céljából. A szomszédsági hatások vizsgálata értékes ismereteket nyújt a környezeti tényezők, a társadalmi struktúrák és a társadalmi interakciók közötti komplex kölcsönhatásról, ezek megértéséről. A koncepció oktatási eredményekre gyakorolt hatásának kutatása nemzetközileg elterjedt, számos eredmény hozzáférhető, azonban hazai körökben csekély információ érhető el. Írásomban bemutatom a szomszédsági hatás fogalom megjelenésének és elterjedésének folyamatát, az oktatási eredményekre gyakorolt hatását. Ismertetem a szomszédsági hatások azonosításának megközelítéseit, továbbá európai összefüggésben a szomszédsági szegénység jelenségét. Végezetül bemutatom a társadalmi egyenlőtlenség jelentőségét a szomszédsági hatások vizsgálatának tekintetében.

A szomszédsági hatás megjelenése és elterjedése

Az úgynevezett *neighborhood effects*, vagyis szomszédsági hatások az oktatásban arra utalnak, hogy a tanuló szomszédsága vagy közössége milyen hatással lehet oktatási eredményeire és lehetőségeire. Ez a koncepció azt sugallja, hogy a környék jellemzői, mint például a társadalmi-gazdasági státusz, a biztonság, az erőforrások és a közösségi hálózatok, jelentősen befolyásolhatják a tanuló tanulmányi eredményeit és sikerességét.

A település egyedülálló találkozási pontja a lakosság és lakókönyezete közötti kapcsolatnak. A társadalom és környezet bonyolult rendszerének konfliktusait városökológiai kutatások hivatottak vizsgálni. A kapcsolatrendszer vizsgálata több aspektusból megközelíthető, többek között szociológiai vagy társadalom-földrajzi szempontból is lehetséges. A városökológiai kutatások gyökere az 1925-ös évekbe vezethető vissza, amikor Park és munkatársai (Burgess, Park és McKenzie, 1925) elemzik a település és a

társadalom kapcsolatát, melyet *városökológiaként* definiáltak. Későbbiekben az általuk használt fogalomrendszer (pl. konfrontáció, szegregáció) teremtette meg a városszociológiai vizsgálatok alapját az USA-ban, azonban a városökológia fogalmát alig használták. Ezekben a kutatásokban felismerik, hogy létrejönnek sajátos városi szerkezetek az urbanizáció hatására. A városi formák mellett megfigyelték továbbá a lakosságnövekedés, továbbá a társadalmi kapcsolatok megváltozásának jelenségét. Ezt a megközelítést az angol (Fitter, 1946) és a francia (Jovet, 1954) szakirodalom vette át és tisztázta végül. Az 1950-es években később Park tisztázza, hogy mikor munkatársaival a városökológia fogalmáról beszélnek, tulajdonképpen a városszociológiára gondoltak (Mezősi és mtsai, 2007). Hazánkban Szelényi és Konrád (1969) végeznek vizsgálatokat a lakótelepek lakóközösségén Budapesten, Pécsen, Debrecenen és Szegeden, klasszikus szociológiai módszereket alkalmazva.

A szomszédsági hatások gazdasági hatásai iránti jelenlegi érdeklődést W. J. Wilson *The Truly Disadvantaged* (1987) című könyve váltotta ki. Wilson tanulmánya az egyesült államokbeli gettók koncentrált szegénységéről szól, melyben azzal érvel, hogy a szegénység koncentrációja és a hátrányos helyzetű városrészek társadalmi elszigeteltsége komoly szociális problémákat okoz a városi szegények számára. Ez új érdeklődést váltott ki a városrészek strukturális dimenzióinak az egyéni eredmények széles körére gyakorolt hatása iránt. A szomszédságnak az oktatási eredményekre gyakorolt hatása a kutatások központjában áll nemzetközi tekintetben. Az általános konszenzus az, hogy a környezet, ahol az egyén felnő, számít, bár a hatása kisebb, mint az egyéni és családi jellemzők, mivel a gyermek lakókörnyezetének kiválasztása a szülők hatásköre (Durlauf, 2004; Dujardin és mtsai, 2009; Ioannides, 2012).

A szomszédsági hatások és az oktatási eredmények

Peter Meusburger fő kutatási területe az úgynevezett „Bildungsgeographie”, melyet a „tudás földrajza” kifejezésként vagy oktatásföldrajzként fordíthatunk magyarul. Kutatásai során egyebek mellett arra a kérdésre kereste a választ, hogy a szülőhelyén található kis alpesi tartományt miért hagyja el a magasan kvalifikált lakosság (Meusburger, 1998). Hazai tekintetben a városökológia oktatással történő összekapcsolását főként Meusburger tanítványai képviselték, mint például Gyuris Ferenc, akinek fő kutatási területei közé tartozik a tudás földrajza (Országos Doktori Tanács, 2022). Halász és munkatársai (1986) *Oktatásökológia* címmel egy összefoglaló kötetet adtak közre oktatásügyben végzett területi kutatások kapcsán. A gyűjtemény olyan tanulmányokat tartalmaz, melyben kutatásaik földrajzi, közigazgatási vagy társadalmi területileg jól körülhatárolható egységként vizsgálja az aktuális oktatásügyi helyzetet.

Jencks és Mayer (1990) a szomszédsági hatások elméleti modelljeiről szóló áttekintésével számos tudós a strukturális dimenziókon túl a szomszédsági társadalmi folyamatokra helyezte a hangsúlyt. Jencks és Mayer (1990) öt elméleti modellt azonosított legfontosabb társadalmi mechanizmusként, amelyeken keresztül a szomszédság összetétele befolyásolhatja az egyéni eredményeket: (1) az intézményi erőforrások elérhetősége és minősége a környéken, például könyvtárak, közösségi központok és iskolák; (2) kollektív szocializáció, az egyének befolyásolása a szomszédság társadalmi szerveződésén keresztül (felnőtt példaképek, társadalmi kontroll és társadalmi értékek); (3) a társak szerepe az attitűdök és viselkedés befolyásolásában; (4) verseny a szomszédok és a társak között a szűkös erőforrásokért; (5) a lakosok relatív nélkülözése a szomszédokhoz és társaikhoz képest.

Nagyrészt ezektől az elméleti fejleményektől ihletett tanulmányok széles skálája készült a szomszédságbeli hátrányok számos egyéni kimenetelre gyakorolt hatásairól.

A területet azóta is a „szegénységi paradigma” uralja (Sampson, 2012).

Az egyik legkövetkezetesebb megállapítás ezekben a tanulmányokban a szomszédság társadalmi-gazdasági összetétele és az oktatási eredmények közötti összefüggés (Leventhal és Brooks-Gunn, 2000; Nieuwenhuis és Hooimeijer, 2016). Ezzel az összefüggéssel kapcsolatban felvetődik, hogy a koncentrált hátrányos helyzet és a koncentrált jólét hatását különböző társadalmi folyamatok magyarázhatják (Kauppinen, 2007). A koncentrált hátrányos helyzet negatív hatásait illetően három társadalmi mechanizmust azonosítanak, amelyek különösen fontosak az oktatási eredmények szempontjából. A társadalmi elszigeteltség elmélete azt feltételezi, hogy a hátrányos helyzetű városrészek lakóit földrajzi elszigeteltségük különíti el a társadalomtól. Ebből a szempontból elmondható, hogy a hátrányos helyzetű városrészekben élő gyerekeket megfosztják a jótékony közösségi hálótól (Kauppinen, 2007) és a kulturális értékektől (Crowder és South, 2011), ami hatással lehet az oktatási lehetőségeikre. Másodsor, a társadalmi dezorganizációs elmélet azt állítja, hogy a társadalmi normák és a társadalmi kontroll hiánya a hátrányos helyzetű környékeken iskolaellenes és deviáns viselkedést eredményezhet a fiatalok körében (Ainsworth, 2002). Végül a gyerekeket befolyásolhatja a szomszédságban élő kortársak iskolaellenes attitűdje és deviáns viselkedése, ami negatív hatást gyakorolhat oktatási eredményeikre (Crowder és South, 2011; Kauppinen, 2007; Leventhal és Brooks-Gunn, 2000).

A koncentrált jólétnek az oktatási eredményekre gyakorolt pozitív hatása szempontjából három mechanizmust tartunk különösen fontosnak. Először is, a kollektív szocializáció folyamata, a jómódú környéken élő fiatalok pozitívabb, nagyobb társadalmi kontrollt gyakorló felnőtt példaképeknek való kitétele pozitívan befolyásolhatja a fiatalok viselkedését és oktatási eredményeit (Kauppinen, 2007). Másodsor, a jómódú városrészekben a magas státuszú fiatalok pozitívabban viszonyulhatnak az oktatáshoz, ami szintén növelheti a kortársak körében az iskolabarát magatartást. Végül, a társadalmi tőke elmélete azt feltételezi, hogy a kedvezőbb helyzetű környéken felnövő gyerekeknek gyakran előnyösebb szociális hálójuk van, amely pozitív erőforrásokat, információkat és lehetőségeket biztosít, amelyek oktatási szempontból előnyösek lehetnek (Ainsworth, 2002). A másik oldalon azzal érveltek, hogy a koncentrált jólét negatívan befolyásolhatja egyes gyermekek

Ezek a szomszédsághatás-elméletek azt sugallják, hogy a szomszédság összetétele és az oktatási eredmények közötti kapcsolatot főként a belső szomszédsági folyamatok okozzák. A szomszédsági hatások azonban ennél összetettebbek, továbbá a város szélesebb intézményi és társadalmi strukturái befolyásolják. Ezek a makrostrukturák fontosak az emberek lakóhelyének meghatározásában, és az alacsony jövedelmű és gyakran egybeeső etnikai kisebbségi városrészek strukturális megbélyegzése a lakók hátrányos megkülönböztetését eredményezheti az oktatáshoz és a foglalkoztatáshoz való hozzáférés terén. Míg az elmúlt évtizedekben a várospolitikák a társadalmilag vegyes városrészek létrehozását célozták meg, ezekről a politikákról azt vélik, hogy közvetlenül vagy közvetve (az emelkedő lakásárak mellett) kizárják az alacsonyabb osztályú lakosokat a városrészekből és az ottani iskolákból.

oktatási eredményeit. A relatív depriváció elméletét követve az alacsonyabb társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező gyerekek rosszabbul teljesíthetnek egy jómódú környéken, ahol összehasonlítják képességeiket a jobb helyzetben lévő társaik képességeivel. Hasonlóképpen, a kedvezőbb helyzetű környéken élők nagyobb aránya csökkentheti a hátrányos helyzetűek esélyeit az erőforrásokért való versenyben egy adott területen (pl. minőségi iskolák). Végül a kulturáliskonfliktus-elméletek azt állítják, hogy a jómódú társak és szomszédok jelenléte növelheti annak valószínűségét, hogy iskolaellenes attitűdökkel rendelkező szubkultúrák alakuljanak ki (Crowder és South, 2011; Kauppinen, 2007).

Ezek a szomszédsághatás-elméletek azt sugallják, hogy a szomszédság összetétele és az oktatási eredmények közötti kapcsolatot főként a belső szomszédsági folyamatok okozzák. A szomszédsági hatások azonban ennél összetettebbek, továbbá a város szélesebb intézményi és társadalmi struktúrái befolyásolják (Sampson, 2019). Ezek a makrostruktúrák fontosak az emberek lakóhelyének meghatározásában (Slater, 2013), és az alacsony jövedelmű és gyakran egybeeső etnikai kisebbségi városrészek strukturális megbélyegzése a lakók hátrányos megkülönböztetését eredményezheti az oktatáshoz és a foglalkoztatáshoz való hozzáférés terén (Kauppinen, 2007). Míg az elmúlt évtizedekben a várospolitikák a társadalmilag vegyes városrészek létrehozását célozták meg, ezekről a politikákról azt vélik, hogy közvetlenül vagy közvetve (az emelkedő lakásárak mellett) kizárják az alacsonyabb osztályú lakosokat a városrészekből és az ottani iskolákból (Lipman, 2008). Bár a belső szomszédsági folyamatok így fontosak lehetnek az oktatási egyenlőtlenségek szempontjából, a szegregáció és a megbélyegzés szélesebb körű társadalmi erői jelentősebbek a társadalmi és oktatási egyenlőtlenségek fenntartásában.

A szomszédság és az iskola közötti kapcsolat az oktatási eredményekre gyakorolt hatások között

Az iskolát gyakran olyan fontos kontextusnak tekintik, amely közvetíti a szomszédság társadalmi-gazdasági hátrányainak és jólétének hatásait. Számos módja van annak, hogy a környék és az iskola kontextusa összefügg az oktatási eredményeket befolyásoló összefüggésekkel (Kirk, 2005). Először is, az iskolát gyakran úgy képzelik el, mint a legfontosabb intézményi mechanizmust, amelyen keresztül a városrészek befolyásolják az oktatási eredményeket (Ainsworth, 2002; Sykes és Musterd, 2011). A városrészek különböznek az oktatási létesítmények elérhetősége és hozzáférése tekintetében (Butler és Hamnett, 2007). Az oktatási ellátás egyenlőtlen megoszlása relatív előnyt jelenthet a jól felszerelt környéken élő gyermekek oktatási lehetőségeiben, a gyengébb ellátású területeken élő gyermekekkel szemben (Sykes és Musterd, 2011). A környékek különböznek a rendelkezésre álló iskolák minőségében (például az iskolai erőforrások és a tanári teljesítmény tekintetében), ami befolyásolja a gyermek oktatási lehetőségeit (Ainsworth, 2002). A belső iskolai folyamatokat viszont meghatározhatja a városrészek összetétele; a hátrányos helyzetű városrészek kihívásokkal teli környezete például megnehezíti az iskolák számára a magas színvonalú oktatás elérését (Lupton, 2004). Ezen túlmenően a területek különböznek az oktatás típusaiban. A korlátozottan elérhető oktatási programokkal (pl. felsőoktatási pályákkal) rendelkező területeken élő gyerekek hátrányos helyzetbe kerülhetnek oktatási lehetőségeiket illetően (Sykes és Musterd, 2011). Másodszor, a szomszédság fontos szerepet játszik a gyerekek iskolai kiválasztásában, ezáltal az iskolai összetétel és a társadalmi folyamatok tájékoztatásában (Kauppinen, 2008). Ez különösen fontos, mivel az iskolát az egyik legfontosabb lokális helyszíneként azonosítják, ahol a fiatalok közötti társadalmi interakciók zajlanak (Sykes és Musterd, 2011).

A szomszédsági hatások kutatásában azonosított társadalmi folyamatok részben az iskolai kontextusban játszódnak le (Sykes és Musterd, 2011). Két társadalmi mechanizmusról lehet vitatni, hogy különösen fontosak az iskolai kontextusban: a társak attitűdjének és viselkedésének hatása az iskolában; és a kollektív szocializáció felnőttekkel (pl. iskolai tanárokkal), akik példaképpül szolgálnak és társadalmi kontrollt gyakorolnak. A tanárok kompetenciái viszont összefügghetnek azzal a környékkel, ahol az iskola található, mivel előfordulhat, hogy a hátrányos helyzetű városrészek iskolái nem tudnak képzett tanárokat vonzani (Lupton, 2004), és a tanárok gyakorlatukat a tanulók összetételéhez igazíthatják, amelyet viszont a környék összetétele határoz meg (Kauppinen, 2008). Emellett az alsóbb osztályba tartozó és etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek hátrányos helyzetbe kerülhetnek az iskolákban uralkodó fehér, ún. eurocentrikus pedagógiai légkör miatt, ami hozzájárulhat az oktatási rendszerben tapasztalható diszkriminációhoz és kirekesztéshez (Stam, 2018).

Bár ma már széles körben elismert, hogy a környék és az iskola összefüggései kölcsönösen összefüggenek az oktatási eredményeket befolyásoló tényezőkkel, csak néhány tanulmány vizsgálta ezeknek a kontextusoknak az oktatási eredményekre gyakorolt hatását egyidejűleg. Az iskolák és a városrészek bonyolult módon működhetnek együtt, ahol a tanulók relatív előnye vagy nélkülözése az iskola és a környék közötti kölcsönhatástól függ (Owens, 2010). Wodtke és Parbst (2017), akik egyszerre elemzik az iskola és a környék jellemzőit, nem találtak bizonyítékot arra, hogy a szomszédsági hatásokat az iskolai szegénység közvetíti, és azt sugallják, hogy más mechanizmusoknak is működniük kell, mint például a környéki szubkultúrák, az erőszakos bűnözés és a környezeti egészségügyi veszélyek (Wodtke és Parbst, 2017). Ainsworth (2002) ezzel szemben úgy találja, hogy a szomszédságbeli magas társadalmi-gazdasági státusz pozitív hatását az oktatási eredményekre részben az iskolai légkör közvetíti. Hasonlóképpen, Pong és Hao (2007) úgy véli, hogy a környékbeli társadalmi-gazdasági státusz pozitívan, a külföldön születettek aránya pedig negatívan kapcsolódik a középiskolások tanulmányi átlagához – és ezt az összefüggést az iskolai körülmények közvetítik. Garner és Raudenbush (1991) egy skóciai iskolai körzet iskolai végzettségét vizsgálva azt találták, hogy a szomszédságban tapasztalható depriváció szignifikánsan összefügg az alacsonyabb iskolai végzettséggel, figyelembe véve az egyéni képességeket, a családi háttérrel és az iskolák eltéréseit. Svéd kontextusban Brännström (2008) azt tapasztalta, hogy a középiskolai jellemzők jobban magyarázzák az iskolai végzettség eltéréseit, mint a szomszédsági jellemzők (társadalmi-gazdasági státusz és bevándorlók sűrűsége). Ezenkívül a szomszédság szintjén magyarázott variancia erősen csökkent az iskolai kontextus bevonása után, ami azt jelzi, hogy a szomszédsági hatások főként az iskolai kontextuson keresztül közvetítődnek. Ehhez hasonlóan, Kauppinen (2008) a finn kontextusra vonatkozóan úgy találja, hogy a környék összetételének a középiskolai választáshoz való viszonyát nagyrészt az iskola társadalmi-gazdasági összetétele közvetíti. Holland kontextusban Sykes (2011) leírja, hogy a környékbeli társadalmi-gazdasági státusz és az iskolai végzettség közötti összefüggés nagyrészt a középiskolán keresztül közvetítődik. Ezek az empirikus eredmények mind azt jelzik, hogy az iskola fontos útvonal, amelyen keresztül a szomszédság hatásai továbbadódnak az oktatási eredményekre.

Végül fontos belátni, hogy a szomszédsági (és iskolai) hatások nem mindenkinél egyformán működnek. Sharkey és Faber (2014) rugalmasabb és érzékenyebb elemzést szorgalmaz arra vonatkozóan, hogy mikor, miért és kinek válik a kontextus kiemelkedővé. Ez Sampson munkásságában is visszhangzik, aki egy cikkében megismétli a szomszédsági hatások túl szűk és dichotóm definícióival kapcsolatos kritikáját, kifejezetten belefoglalva az életesélyeket meghatározó tágabb kontextusok részeként a „ki hol lakik” válogatási mechanizmusait (Sampson, 2012, 2019).

A szomszédsági hatások azonosítása

A szomszédsági hatások azonosítása nehéz a családok nem véletlenszerű rendezése miatt, valamint a nem megfigyelt egyéni és szomszédsági jellemzők valószínű jelenléte miatt. Az elérhető szakirodalom sokféle megközelítést követ. Egyes tanulmányok a szomszédsági hatásokra vonatkozó becsléseiket a speciális társadalmi kísérletek által kiváltott szomszédságválasztás véletlenszerű összetevőire alapozzák. Több tanulmány a Moving to Opportunity (MTO) programokhoz kapcsolódó randomizált lakhatási utalványok kiosztását használta arra, hogy megvizsgálják a szomszédságra gyakorolt hatásokat az egyéni kimenetek nagyon széles körére, beleértve az egészséget, a munkaerő-piaci aktivitást, a bűnözést, az oktatást és még sok mást (Katz és mtsai, 2001; Kling és mtsai, 2001, 2007; Ludwig és mtsai, 2001, 2013; Sanbonmatsu és mtsai, 2006). Sanbonmatsu és munkatársai (2006), akik több mint 5000, hat és húsz év közötti gyermek adatait használták fel mind az öt MTO-telephelyen (Boston, Baltimore, Chicago, Los Angeles és New York), a középtávú eredményeket vizsgálva négy-hét évvel a véletlen besorolás után, azt mutatják, hogy ezeknek a gyermekeknek egyetlen korcsoportjában sincsenek szignifikáns hatások a teszteredményekre.

Ehelyett más megközelítést követnek a strukturális megközelítést alkalmazó tanulmányok. Ezek a cikkek olyan modelleket használnak, amelyek gazdag sztochasztikus struktúrát generálnak, és amelyek felhasználhatók az adatokhoz szükséges becslések készítésére. Ezeknek a modelleknek a paramétereit azután megbecsülhetők a modell által generált szimulált térbeli eloszlás momentumainak és a városrészekre vagy városokra vonatkozó térbeli adatokból származó empirikus megfelelőik párosításával. Végül egyes cikkek innovatív azonosítási stratégiákat javasoltak a szomszédsági hatások azonosítására a rendkívül részletes földrajzi információk felhasználásával (Del Bello és mtsai, 2015).

Szomszédsági szegénység európai összefüggésben

A szegényebb városrészek nemcsak erőforrásoktól vannak megfosztva, hanem a szegénység következményeinek széles skálájával is meg kell küzdeniük, beleértve a magasabb bűnözési arányt vagy a migráns csoportok társadalmi elszigeteltségét. Az Egyesült Államokból származó, az iskolai végzettséget befolyásoló szomszédsági kontextus számos tanulmánya összpontosított erre a térbeli zavarra, a résztvevők pedig kifejezték a szervezett bűnözés vagy a kábítószer-kereskedelem által okozott stresszt (DeLuca és mtsai, 2012; Sharkey, 2018). Ezek a problémák azonban kevésbé elterjedtek az egalitáriusabb európai társadalmakban (Kauppinen, 2008), ahol magasabbak a jóléti állami kiadások (La Galés és mtsai, 2006). Az észak-amerikai és az európai várostervezés között is vannak különbségek, mivel az európai városok „urbánusabbak” – sűrűbbek, jól fejlett tömegközlekedési hálózatokkal –, miközben sok amerikai várost kiterjedt, autóorientált külvárosok jellemeznek (La Galés és mtsai, 2006). Még ha a nyugat-európai városok is szuburbanizálódtak az elmúlt évtizedekben, kompaktabb jellegűnek a lakóik által tapasztalt kisebb térbeli elszigeteltséget kell eredményeznie (Gordon és Cox, 2012). Ezenkívül az Egyesült Államok városai a nemzetközi migráció miatt bővültek, amely jelenség Nyugat-Európában továbbra is sokkal lassabb (La Galés és mtsai, 2006). A külföldről érkező új lakosok nagymértékű beáramlása megnehezítheti a társadalmi kohézió elérését az amerikai városokban.

Az európai és amerikai városok közötti különbségek óvatosságra adhatnak okot, amikor az amerikai tanulmányokat az európai adatokkal kapcsolatos kutatások inspirációjaként használjuk. Az egyik ilyen tendencia lehet a szegénységre való erőteljes összpontosítás.

A jólét és a szegénység hatásainak összehasonlítása során fontos kiemelni, hogy az egyik nem egyszerűen a másik fordítottja. Ahogy már szó volt róla, a szegénység gyakran összefügg a bűnözéssel és a kisebbségi csoportok elszigetelődésével (DeLuca és mtsai, 2012; Sharkey, 2018). Ezenkívül a jólétet szolgáló különböző típusú tökejellemzők felhalmozódása nagyon eltérő ütemben haladhat előre, mint a szegénység negatív hatásai, amelyek szintén felhalmozódhatnak (például az adósságok megnehezíthetik a megfizethető jelzáloghitel megtalálását). Vannak tanulmányok, amelyek nemcsak azt mutatják, hogy az egyik hatása erősebb lehet, mint a másik, hanem azt is, hogy a koncentrált jólétnek jelentős hatása lehet az egészségre, míg a koncentrált szegénységnek egyáltalán nincs hatása (Wen és mtsai, 2003). A jólét és a szegénység az egyéni jellemzőkkel is eltérő kölcsönhatásba léphet. Ez a szimmetriahiány érv emellett, hogy mind az empirikus modellekbe beépítsük, mind pedig különböző és különálló tényezőkként mérjük őket, hogy megragadjuk minden hatásukat.

Társadalmi egyenlőtlenség és szomszédsági hatások

A társadalmi egyenlőtlenség megértése centrális kérdés a szomszédsági hatások kutatása területén, mivel az egyenlőtlenség a hatás okozója és következménye is. Ezért meglepő, hogy a területen belül magának a társadalmi egyenlőtlenségnek az elméleti és fogalmi megfogalmazására viszonylag kevés figyelmet fordítottak, még azokban a tanulmányokban is, amelyek a jóléti mérőszámokat tartalmazzák. A szomszédsági hatások tanulmányozása gyakran specifikus mechanizmusokat vizsgál, amelyek a szegregáció valamilyen formájának és ezáltal a társadalmi egyenlőtlenségnek a városi térben való hatásával kapcsolatosak. A társadalomtudományokra jellemző szigorú papírstruktúra általában nem teszi lehetővé az egyenlőtlenség széles körű elméleti kommentárját. Annak megértéséhez, hogy a kutatók miért hagyják figyelmen kívül a jólét térbeli hatásait, fontos kiemelni a társadalmi egyenlőtlenségek tanulmányozásának néhány hagyományát, és azt, hogy ezek hogyan kapcsolódnak a szomszédsági hatások területéhez.

Az európai és amerikai városok közötti különbségek óvatosságra adhatnak okot, amikor az amerikai tanulmányokat az európai adatokkal kapcsolatos kutatások inspirációjaként használjuk. Az egyik ilyen tendencia lehet a szegénységre való erőteljes összpontosítás. A jólét és a szegénység hatásainak összehasonlítása során fontos kiemelni, hogy az egyik nem egyszerűen a másik fordítottja. Ahogy már szó volt róla, a szegénység gyakran összefügg a bűnözéssel és a kisebbségi csoportok elszigetelődésével. Ezenkívül a jólétet szolgáló különböző típusú tökejellemzők felhalmozódása nagyon eltérő ütemben haladhat előre, mint a szegénység negatív hatásai, amelyek szintén felhalmozódhatnak (például az adósságok megnehezíthetik a megfizethető jelzáloghitel megtalálását). Vannak tanulmányok, amelyek nemcsak azt mutatják, hogy az egyik hatása erősebb lehet, mint a másik, hanem azt is, hogy a koncentrált jólétnek jelentős hatása lehet az egészségre, míg a koncentrált szegénységnek egyáltalán nincs hatása.

Wright (2009) három fő elméleti megközelítést vázol fel az osztályszociológián, a társadalmi mobilitáson és az egyenlőtlenségen belül: (1) Az egyén-attribútumok megközelítése (a rétegződéskutatásban): Arra fókuszál, hogy az emberek hogyan jutnak olyan erőforrásokhoz, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy egy bizonyos foglalkozást, és ezáltal pozíciót szerezzenek a társadalmi rétegeken belül. (2) Az esélyfelhalmozás (weberi megközelítés): Azzal a feltételezéssel kezdődik, hogy a legrangosabb pozíciókhoz való hozzáférést általában erősen védik – vagy felhalmozzák – azok, akik már rendelkeznek hozzáféréssel. (3) Az uralom és kizsákmányolás mechanizmusai (marxista megközelítés): Az elemzést továbbviszi, kijelentve, hogy azok, akik korlátozzák bizonyos erőforrásokhoz és pozíciókhoz való hozzáférést, saját előnyükre irányíthatják egy másik csoport munkáját is (Wright, 2009).

A szomszédsági hatásokkal foglalkozó kvantitatív tanulmányok általában keverik az egyén-attribútumok és a lehetőségek felhalmozási megközelítéseinek elemeit. Az egyén-attribútumok megközelítése a társadalmi mobilitásra való összpontosításban nyilvánul meg, és abban az elképzelésben, hogy az egyén végső soron elért pozícióját attribútumok kötege alakítja, amelyek közül sok a fizikai térhez kapcsolódik. Ennek a megközelítésnek az az előnye, hogy viszonylag könnyen lefordítható statisztikai modellekre. Egy adott térség gazdagsága mérésének egyik módja a jövedelem felhasználása (Custers, 2019). A kategorikus mérőszámok alkalmazása vagy a környéken élők jövedelmi szint szerinti csoportosítása gyakran jobban illeszkedik a kutatási tervbe, mint az átlagjövedelem. A szerzők hajlamosak követni a kutatási terület hagyományát, így a szegénységre fókuszálnak (a szegény háztartások százalékos aránya alapján választanak kategóriákat stb.), ami a jólétről szóló tanulmányok viszonylag alacsonyabb számát eredményezi (Toft és Ljunggren, 2016). Az egyéni attribútumok megközelítése szempontjából a szegénységre való összpontosítás indokolt, mert nincs feltételezett kapcsolat a szegénység és a jólét között. A szegénység felszámolása a szegények lényeges tulajdonságainak (képzettségük, kulturális szintjük, humán tőkékük) javításával semmiképpen sem ártana a jómódúaknak. Ezzel szemben az esélyfelhalmozás esetében a gazdagok részben azért gazdagok, mert a szegények szegények, és a gazdagok a vagyonuk megőrzése érdekében tett dolgokkal hozzájárulnak a szegény emberek hátrányaihoz. Ebből az következik, hogy a szegénység megszüntetésére irányuló lépések a kirekesztési mechanizmusok megszüntetésével potenciálisan aláássák a jómódúak előnyeit (Wright, 2009).

Megkérdőjelezhetjük, hogy a társadalmi jólét javítható-e anélkül, hogy lényegesen korlátoznánk a felsőbb rétegek választási lehetőségeit vagy gazdagságát, ez azonban nem feltétlenül releváns a szomszédsági hatások feltáróbb kutatása szempontjából. Vannak olyan elméletek is, amelyek a tőkehiányhoz kapcsolódó rendtelenség terjedésére összpontosítanak, mint például a „*broken windows*”, vagyis törött ablakok elmélete (O’Brien és mtsai, 2019). Továbbra is felvilágosító lehet, ha az általánosan vizsgált szomszédsági hatásmechanizmusokat a tőke különféle formáinak jelenléte, nem pedig annak hiánya alapján határozzuk meg. A jólét hatását vizsgáló tanulmányok gyakran figyelmen kívül hagyják a szegénység hatására való összpontosítás tágabb következményeit a kutatásban. A kvantitatív szomszédsági hatások kutatói a jelenlegi változók módszertanilag kifinomultabb operacionalizálásának kidolgozásán túlmenően szociológiai elméletre alapozva elmélyíthetik feltételezéseiket és következtetéseiket (Imbroscio, 2016).

Következtetések

A városrészek és az egyéni oktatási eredmények közötti kapcsolat a környék szegénységétől, a környék oktatási légkörétől, az etnikai/migráns csoportok arányától és a szomszédságban tapasztalható társadalmi dezorganizációtól függ. A különböző vizsgálatok

eredményeinek eltérése részben a mintavételi tervvel és az egyes vizsgálatokban alkalmazott modelltípusokkal magyarázható. Sokkal fontosabb a kontrollváltozók (iskola, a család társadalmi-gazdasági státusza és szülői változók) használata a szomszédsági hatások erőssége változásának magyarázatában. A szomszédsági hatások általában eltérőek a különböző környezetekben. Ha az Egyesült Államok és Európa helyzetét vizsgáljuk meg a kérdéskörben, akkor az USA-ban erősebb negatív szomszédsági hatások találhatók. Kutatási eredmények azt sugallják, hogy a környék hatása erősebb a serdülőknél, mint a fiatal felnőtteknél. Egyes kutatásokban a szülői magatartás hatásait is vizsgálják. Ha a vizsgált területen migráns, etikai csoportok jelenléte tapasztalható, tehát társadalmi dezorganizáció áll fent, erősebb negatív szomszédsági hatás tapasztalható, ha a szülői nevelést ellenőrzik (Nieuwenhuis és Hoomeijer, 2016). Fontos felismerni, hogy a szomszédsági hatások csak egy a sok elem közül, amelyek befolyásolják az oktatási eredményeket. Az egyéni jellemzők, a család dinamikája és az iskolai szintű tényezők is jelentős szerepet játszhatnak. Az oktatási esélyegyenlőség, továbbá minden tanuló esélyeinek javítását szolgáló intézkedéseknek szélesebb megközelítést kell alkalmazniuk, melynek része lehet a szomszédsági hatások kezelése.

Tóthpál-Halasi Orsolya

Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola

Irodalom

- Ainsworth, J. (é. n.). Why does it take a village? The mediation of neighborhood effects on educational achievement. *Social Forces*, 81(1), 117–152. DOI: [10.1353/sof.2002.0038](https://doi.org/10.1353/sof.2002.0038)
- Andersson, E. & Malmberg, B. (2018). Segregation and the effects of adolescent residential context on poverty risks and early income career: A study of the Swedish 1980 cohort. *Urban Studies*, 55(2), 365–383. DOI: [10.1177/0042098016643915](https://doi.org/10.1177/0042098016643915)
- Brännström, L. (2008). Making their mark: The effects of neighbourhood and upper secondary school on educational achievement. *European Sociological Review*, 24(4), 463–478. DOI: [10.1093/esr/jcn013](https://doi.org/10.1093/esr/jcn013)
- Burgess, E. W. & Park, R. E. (1925). *The City*. The University of Chicago Press.
- Butler, T. & Hamnett, C. (2007). The geography of education: Introduction. *Urban Studies*, 44(7), 1161–1174. DOI: [10.1080/00420980701329174](https://doi.org/10.1080/00420980701329174)
- Crowder, K. & South, S. (2002). Spatial and temporal dimensions of neighborhood effects on high school graduation. *Social Science Research*, 40(1), 87–106. DOI: [10.1016/j.ssresearch.2010.04.013](https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2010.04.013)
- Custers, G. (2019). Neighbourhood ties and employment: a test of different hypotheses across neighbourhoods. *Housing Studies*, 34(7), 1212–1234. DOI: [10.1080/02673037.2018.1527020](https://doi.org/10.1080/02673037.2018.1527020)
- Del Bello, C., Patacchini, E. & Zenou, Y. (2015, March). *Neighborhood Effects in Education*. Discussion Paper No. 8956. Institute for the Study of Labor. DOI: [10.2139/ssrn.2589818](https://doi.org/10.2139/ssrn.2589818)
- Del Bello, C. L., Patacchini, E. & Zenou, Y. (é. n.). *Neighborhood Effects in Education*. IZA Discussion Paper, No. 8956.
- DeLuca, S., Duncan, G., Keels, M. & Mendenhall, R. (2012). The notable and the null: Using mixed methods to understand the diverse impacts of residential mobility programs. In Van Ham, M., Manley, D., Bailey, N., Simpson, L. & MacLennan, D. (szerk.), *Neighbourhood effects research: New perspectives*. Springer. 195–223. DOI: [10.1007/978-94-007-2309-2_9](https://doi.org/10.1007/978-94-007-2309-2_9)
- Dujardin, C., Peeters, D. & Thomas, I. (2009). Neighbourhood effects and endogeneity issues. In Bavaud, F. & Mager, C. (szerk.), *Handbook of Theoretical and Quantitative Geography*. Universitè.
- Durlauf, S. (2004). Neighborhood effects. In Henderson, J. & Thisse, J. (szerk.), *Handbook of Regional and Urban Economics*. 4th ed. Elsevier Science. 2173–2242. DOI: [10.1016/S1574-0080\(04\)80007-5](https://doi.org/10.1016/S1574-0080(04)80007-5)
- Fitter, R. S. R. (1946). *London's natural history: The New Naturalist*, 3 (2nd ed.).
- Garner, C. & Raudenbush, S. (1991). Neighborhood effects on educational attainment: A multilevel analysis. *Sociology of Education*, 64(4), 251–262. DOI: [10.2307/2112706](https://doi.org/10.2307/2112706)
- Gordon, P. & Cox, W. (2012). Cities in Western Europe and the United States: do policy differences matter? *Annals of Regional Science*, 48(2), 565–594. DOI: [10.1007/s00168-011-0495-8](https://doi.org/10.1007/s00168-011-0495-8)

- Halász, G., Semjén, A., Inkei, P., Gérecz, M. & Benedek, A. (1986). *Oktatásökológia*. Oktatókutatási Intézet.
- Imbroscio, D. (2016). Urban policy as meritocracy: A critique. *Journal of Urban Affairs*, 38(1), 79–104. DOI: [10.1111/juaf.12262](https://doi.org/10.1111/juaf.12262)
- Ioannides, Y. (2012). *From Neighborhoods to Nations: The Economics of Social Interactions*. Princeton University Press. DOI: [10.1515/9781400845385](https://doi.org/10.1515/9781400845385)
- Jencks, C. & Mayer, S. (1990). The social consequences of growing up in a poor neighborhood. In Lynn, L. E. & McGeary, M. F. H. (szerk.), *Inner-city Poverty in the United States*. National Academy Press. 111–186.
- Jovet, P. (1954). *Paris, sa flore spontanée et sa végétation. Notices botaniques et itinéraires commentés, VIIIème Congrès international de botanique* (pp. 21–59). Sedes.
- Katz, L., Kling, J. & Liebman, J. (2001). Moving to opportunity in Boston: Early results of a randomized mobility experiment. *Quarterly Journal of Economics*, 116, 607–654. DOI: [10.1162/00335530151144113](https://doi.org/10.1162/00335530151144113)
- Kauppinen, T. (2007). Neighborhood effects in a European city: Secondary education of young people in Helsinki. *Social Science Research*, 36(1), 421–444. DOI: [10.1016/j.ssresearch.2006.04.003](https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2006.04.003)
- Kauppinen, T. (2008). Schools as mediators of neighbourhood effects on choice between vocational and academic tracks of secondary education in Helsinki. *European Sociological Review*, 24(3), 379–391. DOI: [10.1093/esr/jcn016](https://doi.org/10.1093/esr/jcn016)
- Kirk, D. (2005). Unraveling the neighborhood and school effects on youth behavior. In *PhD Thesis*. University of Chicago.
- Kling, J., Liebman, J. & Katz, L. (2007). Experimental analysis of neighborhood effects. *Econometrica*, 75, 83–119. DOI: [10.1111/j.1468-0262.2007.00733.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-0262.2007.00733.x)
- Kuyvenhoven, J. & Boterman, W.R. (2021). Neighbourhood and school effects on educational inequalities in the transition from primary to secondary education in Amsterdam. *Urban Studies*, 58(13), 2660–2682. DOI: [10.1177/0042098020959011](https://doi.org/10.1177/0042098020959011)
- Le Galès, P. & Zagrodzki, M. (2006). Cities are back in town: The US/Europe comparison. *Cahier Européen Numéro*, 5(06).
- Leventhal, T. & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: The effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin*, 126(2), 309–337. DOI: [10.1037/0033-2909.126.2.309](https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.2.309)
- Lipman, P. (2008). Mixed-income schools and housing: Advancing the neoliberal urban agenda. *Journal of Education Policy*, 23(2), 119–134. DOI: [10.1080/02680930701853021](https://doi.org/10.1080/02680930701853021)
- Ludwig, J., Duncan, G., Gennetian, L., Katz, L., Kessler, R., Kling, J. & Sanbonmatsu, L. (2013). Long-term neighborhood effects on low-income families: Evidence from Moving to Opportunity. *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 103, 226–231. DOI: [10.1257/aer.103.3.226](https://doi.org/10.1257/aer.103.3.226)
- Lupton, R. (2004). *Schools in disadvantaged areas: Recognising context and raising quality*. LSE STIC-ERD Research Paper No. CASE076. London School of Economics, Centre for Analysis of Social Exclusion.
- Meusbürger, P. (1998). *Bildungsgeographie*. Spektrum Verlag.
- Mezősi, G., Mucsi, L., Rakonczai, J. & Géczi, R. (2007). A városökológia fogalma, néhány elméleti kérdés. In Nagy, I., *Városökológia*. Dialóg Campus. 9–17.
- Nieuwenhuis, J. & Hooimeijer, P. (2016). The association between neighbourhoods and educational achievement, a systematic review and meta-analysis. *Journal of Housing and the Built Environment*, 31(2), 321–347. DOI: [10.1007/s10901-015-9460-7](https://doi.org/10.1007/s10901-015-9460-7)
- O'Brien, D., Farrell, C. & Welsh, B. (2019). Broken (windows) theory: A meta-analysis of the evidence for the pathways from neighborhood disorder to resident health outcomes and behaviors. *Social Science & Medicine*, 228, 272–292. DOI: [10.1016/j.socscimed.2018.11.015](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2018.11.015)
- Országos Doktori Tanács (2022.11.23). *Gyuris Ferenc – OTD Személyi adatlap*. https://doktori.hu/index.php?menuid=192&lang=HU&sz_ID=11837 Utolsó letöltés: 2023. 10. 10.
- Owens, A. (2010). Neighborhoods and schools as competing and reinforcing contexts for educational attainment. *Sociology of Education*, 83(4), 287–311. DOI: [10.1177/0038040710383519](https://doi.org/10.1177/0038040710383519)
- Pong, S. & Hao, L. (2007). Neighborhood and school factors in the school performance of immigrants' children. *International Migration Review*, 41(1), 206–241. DOI: [10.1111/j.1747-7379.2007.00062.x](https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2007.00062.x)
- Sampson, R. (2012). Great American city: Chicago and the enduring neighborhood effect. *University of Chicago Press*. DOI: [10.7208/chicago/9780226733883.001.0001](https://doi.org/10.7208/chicago/9780226733883.001.0001)
- Sampson, R. (2019). Neighbourhood effects and beyond: Explaining the paradoxes of inequality in the changing American metropolis. *Urban Studies*, 56(1), 3–32. DOI: [10.1177/0042098018795363](https://doi.org/10.1177/0042098018795363)
- Sanbonmatsu, L., Kling, J., Duncan, G. & Brooks-Gunn, J. (2006). Neighborhoods and academic achievement: Results from the Moving to Opportunity experiment. *Journal of Human Resources*, 41, 649–691. DOI: [10.3368/jhr.XLI.4.649](https://doi.org/10.3368/jhr.XLI.4.649)
- Sharkey, P. (2018). *Uneasy peace: The great crime decline, the renewal of city life, and the next war on violence*. WW Norton & Company.

- Sharkey, P. & Faber, J. (2014). Where, when, why, and for whom do residential contexts matter? Moving away from the dichotomous understanding of neighbourhood effects. *Annual Review of Sociology*, 40, 559–579. DOI: [10.1146/annurev-soc-071913-043350](https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071913-043350)
- Slater, T. (2013). Your life chances affect where you live: A critique of the ‘cottage industry’ of neighbourhood effects research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2), 119–134. DOI: [10.1111/j.1468-2427.2013.01215.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2013.01215.x)
- Stam, T. (2018). What a girl wants: An ethnographic study on the aspirations of ‘white’ Dutch girls in multi-ethnic vocational schools. In *PhD Thesis*. Erasmus University.
- Sykes, B. (é. n.). Spatial order and social position: Neighbourhoods, schools and educational inequality. In *PhD Thesis*. University of Amsterdam.
- Sykes, B. & Musterd, S. (2011). Examining neighbourhood and school effects simultaneously: What does the Dutch evidence show? *Urban Studies*, 48(7), 1307–1331. DOI: [10.1177/0042098010371393](https://doi.org/10.1177/0042098010371393)
- Szelényi, I. & Konrád, G. (1969). *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Akadémia Kiadó.
- Toft, M. & Ljunggren, J. (2016). Geographies of class advantage: The influence of adolescent neighbourhoods in Oslo. *Urban Studies*, 53(14), 2939–2955. DOI: [10.1177/0042098015601770](https://doi.org/10.1177/0042098015601770)
- Wen, M., Browning, C. & Cagney, K. (2003). Poverty, affluence, and income inequality: neighborhood economic structure and its implications for health. *Social Science & Medicine*, 57(7), 843–860. DOI: [10.1016/S0277-9536\(02\)00457-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00457-4)
- Wilson, W. (1987). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy*. University of Chicago Press.
- Wodtke, G. & Parbst, M. (2017). Neighborhoods, schools, and academic achievement: A formal mediation analysis of contextual effects on reading and mathematics abilities. *Demography*, 54(5), 1653–1676. DOI: [10.1007/s13524-017-0603-1](https://doi.org/10.1007/s13524-017-0603-1)
- Wodtke, G. T., Yildirim, U., Harding, D. J. & Elwert, F. (2020). “Inequality of Educational Opportunity? Schools as Mediators of the Intergenerational Transmission of Income. *IRLE Working Paper*, 102–120.
- Wright, E. (2009). Understanding class: Towards an integrated analytical approach. *New Left Review*, 60(1), 101–116.

Absztrakt

A „neighborhood effects” jelenség nemzetközileg gyakran kerül az oktatással kapcsolatos kutatások fókuszába. Ebben a tekintetben vizsgálva a szomszédsági hatások koncepciója azt sugallja, hogy a gyermek lakókörnyezete és annak aspektusai jelentős hatással vannak a tanulmányi eredményekre. Mivel hazai tekintetben elenyésző információ érhető el a témában, így az értekezés célja a jelenség megjelenésének, továbbá a tanulók tanulási eredményeire gyakorolt hatásának bemutatása. A szakirodalmi elemzés során feldolgozásra kerültek a szomszédsági hatások amerikai aspektusai, az európai perspektívák, valamint a köztük fellelhető differenciák is. A szomszédsági hatások vizsgálata során kardinális kérdés azok helyes azonosítása. Központi kérdés továbbá a társadalmi egyenlőtlenségek és a szomszédsági hatások kapcsolatának értelmezése a jelenségek vizsgálata során. A feltárt szakirodalom alapján az egyéni oktatási eredmények és a városrészek közötti kapcsolat függ a szektor szegénységétől, az oktatási atmoszférától és a társadalmi dezorganizációtól. A szomszédsági hatások kezelése része lehet az oktatási esélyegyenlőség javítását célzó intézkedéseknek.

Kulcsszavak: szomszédsági hatások; tanulási eredmények; oktatási esélyegyenlőség